

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 3. marca 1858.

Kakošno poslopje je za kmeta naj bolje?

Perva pogodba je, da je kmetijsko poslopje bolj po potrebah, kakor po kakem ličnem načertu vredjeno, ktero bi res utegnili razveseljivati okó popotnika, pa bi zraven moglo biti ozir kmetijskih opravil nezmerno pomanjkljivo.

Ni tedaj nikakor zadost, da tisti, ki hoče v tej reči kaj koristiti s svojim svetom, le poverh nekoliko pomanjkljivo pozna kmečko življenje, temuč treba je, da on razumno pregleda krajne okoljine in se v duhu v posamne zadeve prestavi, ki navadno ali saj mnogokrat kmeta obdajajo.

Slamnate strehe res niso ognja varne, pa če niso preblizo skupaj, in če je kaj drevja vmes, je to dobra bramba v nesreči ognja. Kerme za konje in drugo živino ni nikdar dobro med ozidjem in pod opeknato (cegelnato) streho hraniti, kjer se zastran preobilnega močernega zraka, ki iz strešnih opék in zidú puhti, pohabi redivna moč in prijeten slad naj boljše klaje.

Kar se mene tiče, bi nikdar, kadar se dá prebrati, klaje za svojo živino ne kupoval iz zidanih shramb, ktere so pokrite z opekami, ker sem vidil, da je drugač zdrava živina, uživaje kermo iz imenovanih shramb, začela pešati in bolehovati. V tistih krajih, kjer burja s snegom kadi, bi kmet celó dobrotnika preklinjal, ki bi mu zastonj hlev z opekami ali ceglom pokrival,*) kjer je klaja spravljena. —

Za kmeta je brez dvoma slamnata streha, ki je solnce ne prešine, ker skoz njo burja ne dežja ne snega ne snuje, naj rabljivša, in pa tudi si jo kmet doma prideluje vsako leto sproti in na poslednje mu služi v kaj dobro steljo.

Ako kmet hoče, da ga ne bo enkrat nenadoma kmetija obdelala, naj marljivo pazi na svoje strehe, če so tudi verh slabega poslopja, da bo vsako luknjico precej zakerpil, in da bo njegovo poslopje še toliko časa previselo, da se on za zdelovanje prilično preskerbi z vsemi potrebnimi rečmi. Zanikerneža, ki zanemarja popravljati svoje strehe, včasih kaj hudo pobera,**) ki mora poslopja staviti v neprejetni dóbi, kader so žitnice prazne, kader se delavci težko dobivajo, kader ni beliča v žepu, in kader morda ga tare še kaka druga nadloga!

Dasiravno kmet, kterege prihodki so radi kaj pičli, včasih zdeluje svoje poslopje, ki ga je pod streho spravil, po več let, in v njem popravlja in preziduje, vendar je treba, da on vselej popred na možnjo pogleda, koliko je v njej in kako globoko se bo smelo va-njo seči, da ne bo sebe in svojih otrok v revšino spravil.

Kdo izmed vas, misleč stolp zidati (Luk. 14.), se popred ne vsede in ne prerajta za zdelovanje potrebnih potroškov, da drugi, ki vidijo, da je temelj uložil in ni mogel

*) Se že zaterdi streha, da sneg skoz-njo ne kadi, če se deske pod opekami pribijejo; — al deske revnemu kmetu ne rastejo na polji. — „S snegom kadi“ tukaj pomeni to, kar na Gorenskim „mede“, — mede pa tukaj pomeni „sneži“ ali „sneg gré.“

***) „Ga pobera“, okrog Vača in po Moravčah pomeni: „Terda se mu godi; bo težko izhajal; bo kmalo obnemogel.“ Pis.

zdelati, ga zasmehovaje ne poreko: „Začel je zidati, pa ni mogel zveršiti!“

Nečimerna obleka, s katero se kaka prismojena deklina šoperi, ali pa kak prikurjen hlapčon baha, ni znamnje keršanske omike, temveč se le tudi pogreša. Pač res bi tisti nespameten bil, ki bi mislil, da je tisti kmet dober, ki si je zdelal drago in ošabno poslopje, ktero mu nič ne nese dobička in na posled ga še mora dolžnikom prepustiti.

Za kmeta, ki mu nič obresti ne nese, je preobilno zdelovanje poslopij le lepa kerpa na sterganem plajšu. Kadar kmet njive dobro gnoji, drevje zasaja, travnike zboljšuje i. t. d., takrat se pridnega kmeta skazuje, — če pa zemljišče zanemarja, ki ga edino živi, in čez svoje potrebe hišvanje izdeluje, je podoben bedaku, ki mreže plete, s kterimi misli ribe po zraku loviti.

Ne bilo bi mi ljubo, ako bi kdo moje misli napčno razlagal, kakor da bi jaz kmetu, ki večidel le od zemljišča živi, kake gerde podertine in gnjusobne berloge v stanovanje priporočal.

Med ošabnim poslopjem, ki je za kmeta predrago in ga spravi v revšino, in med poslopjem, ki je njegovim potrebam v vseh zadevah primerjeno, je velik razloček. Tudi ošabno in predrago poslopje je včasih polno nesnage, pa tudi za kmeta po njegovih zadevah permirjeno pohištvo utegne lepo snažno biti.

Kmet naj posebno gleda in skerbi, da bo tista stanica, v kateri se pozimi prebiva, lepo svitla, da so okna in vrata dobro zaterjene, in da peč ne tiči vsa v zidu in da ni predebela ometana, ki je res terdna, pa vsako zimo kakih 5 sežnjev derv več požre, kar je kmetu velika škoda in vendar se zravno kaj slabo greje.

Pametno je in se tudi lahko zahteva, da se po premožnih mestih, tergih in sploh po vseh tistih krajih, kjer se je nadjati gotovih in stanovitnih obresti, napravljajo krasno oblikane hiše, terdne shrambe in drage poslopja. Ako bi kdo tiste živali, ki nimajo perut, silil po zraku letati, bi se zoper najmodrejšega Stvarnika puntal.

Neki ud kmet. družbe.

Meso, kot živež človešk, kakšno mora biti, da je zdravo in dobro?

Govor dr. L. Corvini-ta v zboru milaneškem.

Človek je zdrav, če ima dovolj živeža, in če je živež dober in zdrav. Med vsem živežem je pa tisti najboljši in najzdravejši, ki ga dobivamo od živine, ker se nam lahko preoberne v krí in meso. Nobena druga hrana ga ne more popolnoma nadomestiti in nam ne dá toliko moči kot živinsko meso.

Da se tedaj živinoreja pomnoži, in da se čuje nad prodajo mesa, ste gotovo dve važne reči: prva je v zvezi z umnim obdelovanjem zemlje, z vpeljevanjem boljših živinskih plemen, z umnim pitanjem in z umnim kmetijstvom sploh; za druge reči mora pa zdravstvena policija skerbeti, da se dobro meso prodaja, ne pa od bolne ali celó od cerknjene živine na prodaj seče.

Meso pa utegne zastran mnogoterih lastnost človeku škodljivo biti, če se namreč živini poklada napačna klaja, če je od bolne živine, ali če je bilo tudi zdravo, se je pa v slabih shrambah spridilo ali pa po nepravi kuhi ali slabem pečenju tako pohabilo, da je bolj škodljivo kakor koristno. Natanko določiti: kdaj pričinja meso človeškemu zdravju škodljivo biti, ali sirovo ali kakorkoli si bodi za jéd napravljeno, pa ni tako lahko kakor marsikdo misli, akoravno skušnje o tem marsikaj učé.

Znamenja, iz katerih se dá spoznati: ali je meso od zdravega živinčeta ali bolnega, se dajo najgotovše določiti iz pregleda vsega živinskega droba, če ni včasih že posebno huda bolezen spremenila vseh delov tako, da se dá bolezen že v posamnih delih živinčeta viditi.

Znamenja, ktere dokazujejo, da je meso zdravo, so sploh te le: Če meso ošlatuješ ali narežeš, ne smé biti premehko; mora biti lepo rudeče, barve kakor je lastna različnim živinskim plemenom, in tudi živini lastnega mesnega duha; dostojno mora biti z mašobo prepeto; mašoba mora čvrsta in bela biti; če je mašoba včasih nekako rumenkasta, ne misli vselej, da je to znamenje bolne živinice; barva ta izhaja včasih od starosti in klaje, s kakoršno se je živina pitala. Le po drugih krajih ne smé biti rumena barva. Zdravo meso daje vselej tudi okusno in dobrodišečo juho.

Premembe, ktere dobí meso po zraku, so lahko poznati. Po vlažnem (mokrotnem) zraku je meso ohlapno in vlažno tako, da se dá težko okusiti; barve je blede in ostane tako dokler se popolnoma ne spridi. Meso pa, ki se nalaš na dež postavi, dobí kmalo gnjiloben duh. Če se tako meso spravi, dobí ostudno barvo, se pri kuhi vse razkuha, in ostane vedno mehko in je brez okusa.

Poletna soparca, posebno pred hudim vremenom, in gorke sape škodujejo največkrat telečjemu mesu; in čeravno tako vreme mesu odrašene živine toliko ne škoduje, vendar le juha ni tako mastna in okusna, kakor bi bila sicer bila.

Če meso zmerzne, je terdo, in kadar se reže, solzé iz njega kapljice neke posebne blede tekočine; zmerznjeno meso se počasi kuha in iz njega vedno mokrota hlapí, ostane vedno rudeče ali se sveti nekako zelenkasto; je brez slasti in želodec ga težko prekuha.

V vročini poleti postane meso kmali černo in se spridi pred ali pozneje, kakor je živinče, od kterega je, in pa klaja, s ktero se je pitalo.

Znamenja, iz katerih se zvé, za kakošno boleznijo je živinče poginilo, se dajo le spoznati, če se celo živinče natanko pregleda; iz samega mesa se ne more nikoli spoznati.

Kdor hoče spoznati, kakošnega plemena je meso, mora res prav skušen mož biti. Če se mora več mesa s kostmi vred pregledati, tako so že kosti same na sebi volovske debelje kakor kravje; sklepne jabelka so ravno tako tudi debelje; nahajajo se pri dimljah znamenja spolovil; meso je rudečeje, o kuhi se njegova podoba nič ne spremeni, juha je rumenkasta in ima močen mesen duh: krava je memo vola šibkejih kostí, križ nje je bolj udert, trebuh pri lakotnicah bolj ven stoji, vime je s piskričasto tkanino prepeto, meso je bledejše od volovskega, nitke nje tanjše in menj uporne, juha je tamnejše barve in manj okusna.

Konjsko meso je bolj rudeče, mast je rumenkasta in tekoča.

Svinina se najložeje od družega mesa razloči, da je take bele barve kakor biserna matica in pa po slanini (špehu), s ktero je več ali menj preprežena, potem namreč kakor je prešič bolj ali menj spitan.

Od telet, ki so po 15—20 dní stare, je meso blede in vodenčnato, kostí gobaste, sklepne jabelka so s kervjo zalite in se dajo lahko od cevni delov ločiti. Od tacih pa, ki so že po 6 do 8 tednov stare, ni meso vodenčnato,

ampak belo, tolsto, kostí terdneje in deli verh členkov svinčene barve.

Po goljufii in umetno napravljeno teletnino, ki se večkrat za dobro meso prodaja, zamorejo pa le skušeni mesarji spoznati.

Kar se tiče škodljivosti mesa od razne živine, ki je bila res bolna, ni do zdaj še popolnoma dokazana. Okolišine, po kterih postane meso premalo tečno, ali je ognjusno ali pa naravnost človeškemu zdravju škodljivo, so po skušnjah dohtarja C. naslednje:

1. Čeravno živina ni bolna, nima meso dobrega okusa in ni tečno, če se takrat zakolje, kadar gré po plemenu, kader je breja, kader se obravi, če ni godna, če je živinče premlado ali prestaro, če ni rezano bilo, zato je tudi bikovo meso slabeje od volovskega.

2. Če se mu slabo streže, in premalo piče poklada, v slabem hlevu derži; če se prehudo vprega, nesnažno in v blatu pustí in preveč shujšati dá.

3. Če se meso v slabih krajih hrani, če se ga merčesi podstopijo, če nagnjije ali pa zmerzne.

4. Če se meso ni prav presušilo in prekadilo, nasolilo in v klobase podelalo.

5. Če je živinče nagloma poginilo, se zadavilo, utonilo i. t. d.

6. Če se je živinčetu po naključbi ali pa nalaš po raznih lekkih, ali po klaji zavdalo; ali ga je pa kaka žival pičila, da je poginilo.

7. Če je živinče poginilo po nagli ali po dolgi bolezni. (Konec sl.)

Napáke slovenskega pisanja.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

Iz tega se učimo, da se v tacih namerah govori na štiri načine:

1. Jemljemo več besed, in ž njimi dopovedujemo to, kar Nemeč samo z eno, kakor: „kolo pri vozu; pero za pisanje.“ Saj vem, kaj bodo rekli nekteri: blagor Nemeču, ki lahko sostavlja, kar če, in kakor če! Odgovarja se: izviren jezik mora imeti tudi kaj izvirnega v sebi, zato se loči jezik od jezika; sicer bi ne bil nobeden več izviren. Tudi pa je gotovo, da slovenščini, ki je prebogata s končnicami, nihče ne more očitati uboštva zavoljo sostav, in nikoli nihče bi ga ne čutil, ne očital, ako bi mi ne znali nemškega, ali vsaj tudi svoje bolj umeli. Pa kaj, ko dosti pisarjev slovečega imena še ne zna sklanjati, ne sprežati glagolov! Kolikrat se bere: „prinešen, uleži se“, namesti: „prinesen, ulezi se!“ *) — Prav za prav tudi nismo tako uredni v sostavljanji, kakor se misli sploh, pa to le iz same nevednosti.

*) Opomniti moram, da se je vrnil pri tiskanji v 6. listu na 44. strani v „napáke slovenskega pisanja“ pogrešek: „prinešen“, namesti: „prinesen.“ Ta glagol spada v 1. obliko, in njegov nedoločivnik je: „prinesti.“ Ako se mu odbije zlog: „ti“, ostane: „prines“; temu se za deležje terpivnega naklona pridene: „en“, in potem je: „prinesen“, pa ne: „prinešen.“ Prinesen so djali stari Slovenci, in tako se čuje še dan danes povsod po slovenskem — le malo kje med Gorenci, pa v Ljubljani morda ne; vendar pa menda nikoli nikjer nihče ne pravi: krava je „napašena, pomolžena“, in glagola: „napasti, pomolsti (pomolzti)“ spadata tudi v 1. obliko, ravno ko: „prinesti.“ Sliši se pa tudi „prinešen“ menda zato, ker ima ta glagol v 4. obliki: „nositi.“ Če tukaj nedoločivniku odbiješ: „ti“, ostaja: „nosi“; temu se pristavi: „en“, in deležje bi imelo prav za prav biti: „nosien“; ali: „si“ se stopí v „š“, zato: „nošen.“ Temu enako je: „prošen, košen, hvallen, hranjen i. t. d.“ Napek je tudi: „poželjenje, hrepenjenje“, namesti: „poželenje, hrepenenje“, ker „želeti, hrepeneti“ spadata v 3. obliko. Se-li tukaj nedoločivniku odbije „ti“, ostane: „žele, hrepene“; temu

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 10. marca 1858.

Gospodarske skušnje.

V prav novem popisu palestinske ali svete dežele, ki izhaja iz rok ondašnjega stanovavca (dr. J. Schwarz „Das heilige Land.“ Frankfurt 1852), se bere, da na Jutrovem rabijo navadno smolo ali katran zoper mravljinice, seršene in tak merčes. V Palestini namreč je tudi več plemen mravljincev, manjših in večjih, ki dosti nadleže delajo po hišah, in se v celih trumah nahajajo pri jedilih; le-ta merčes se nobene stvari ne ogiba tako, kakor smolnega smradú. Tudi v tisti strani včasih zahajajo roji prav strupenih seršenov od egiptovske meje; ondašnji Arabljani, kadar morajo v takošni nadlogi na polji delati, si pomažejo obraz, roke in noge s katranom, in se s tem varujejo seršenovega pikanja, ker pred katranovim duhom bežijo te stvari. Pri nas se ne kaže, da bi se mravljinci bali smolnega duha; mnogokrat napravljajo svoje kupe ravno pod smrekami, in na nje nanašajo smrekovega drobirja. Zatorej bi se utegnulo soditi, da pisatelj méni kamno smolo, ali kamni katran, ki se dobuje iz zemlje, zlasti iz premoga (Steinkohle); take smole se namreč veliko dobuje v Palestini okrog Mertvega morja, zlasti o kakem potresu močno priteka iz skalovja, in plava po verhu vode. Tako smolo nabirajo po tem ob kraji morja, ter jo prodajajo; tako ravno rabijo ondašnji čevljarji. Vredno bi bilo, tudi pri nas poskusiti tak pomoček, ker mravljinci pri kakih sladkih stvaréh ali pri sadežih delajo večkrat škodo.

Nekakošno zanimivo se mi je zdelo, da se ptuji pisatelj ali blezo prav za prav prestavlja, pri popisovanju svete dežele spomni naše kranjske zemlje. Govori namreč o Meromskem jezeru, skozi katero teče reka Jordanska, in ki je višje nad Genezareškim; in pravi, da se to jezero poleti rado posuši, in preraste z zelenjavo in bičevjem, tako, da Arabljani ondi pasejo svoje čede, in se zverina, zlasti divji prešiči, skrivajo po ločji. Pristavi pa na zadnje: „To jezero je enako Cerkniskemu jezeru na Dolenskem (Unterkrain) v Ilirii (ker se namreč tudi tukaj večkrat kosí ali divjačina loví ondi, kjer je poprej voda stala).“ Da Cerknisko jezero stavi na Dolensko, namesto na Notrajnsko, mu ne bomo zamerili; saj še nekateri vredniki dunajskih, tedaj domačih časnikov stavijo Ljubljano na Koroško! „Dadrum keene Feindschaft niche.“

Hicinger.

(Kako klajo za konje varovati), da se po nepotrebnem ne trati, beremo v časniku „Rep. der Thierh.“ Ravno to so „Novice“ že večkrat svetovale. Naj se klaja napravi tako, da jo želodec lahko vso prebavi ali prekuha, in je skor nič skozi čeva prazne ne gré. To pa se naredí, da se oves ali vsaktero drugo žito zdrobí, merva in slama zreže (v rezanco); vsaka klaja se mora tudi z vodo enmalo pomočiti. Pravijo, da ovsá, če se celi zobati dá, gré četerti ali tretji del v zgubo. Če je to tudi enmalo preveč rečeno, je vendar le gotovo, da se ga saj desetina z gnojem pogubi. Priča tega so nam vrabci, šinkovci, seníce, vrane in drugi ptiči, ki se radi okoli hlevov potikujejo in v gnoji živeža išejo; če pa je sneg vse polje i. t. d. zapadel, jih vidimo po cestah, kako mar-

ljivo preiskujejo konjske fige. Gotovo bi tega ne storili, ako bi ne najdlji zerna v njih, ki se jim dobro prileže. Bog obvari, da bi bili zavidni tem ptičem, ki tudi morajo živeti, in katerim pozimi včasih huda préde, — ali prvo je vendar, da gospodar skerbí za svojo živino in ne trati po nečimernem klaje. Klajo drobiti in rezati se tedaj pravi: klajo varovati.

(Môla v žitu pokončati). Neki kmet v Sardinii priporoča zoper žitnega môla konopnéno seme, bezgov cvet in pa česinj: to troje se vse skup stolče in v žitnici po tleh potrese. Mož pravi, da gotovo pomaga.

Meso, kot živež človešk, kakšno mora biti, da je zdravo in dobro?

Govor dr. L. Corvini-ta v zboru milaneškem.

(Konec.)

Tudi nasoljeno in prekajeno meso je večkrat sprideno.

Za suho meso se pa ne jemlje samo tako imenovana svinina; temuč goljufni mesarji prekajujejo in suše tudi meso od druge, dostikrat še celó bolne ali pa take živine, od ktere ljudje mesa navadno ne vživajo, ki ni lahko od navadnega svinskega spoznati, in ki se je dostikrat že po shrambi, po nasoljenji ali prekajenji tako pokvarilo, da je človeku jako jako škodljivo. Kako škodljive so klobase človeškemu zdravju, kader so že prestare ali sicer spridene, se že iz tega previdi, ker se v njih sčasoma nek poseben strup razvije. Gotovo je že marsikdo spridene klobase s posebno slastjo jedel, in potem zbolel, pa je mislil, da je bolezen od kaj družega. Sprideno meso bi pač dostikrat marsiktero bolezen napravilo, če bi se ne povzilo s kruhom, ki se po navadi k mesu prigrižuje.

Meso od živine, ki je za mertudom ali napenjanjem poginila, ali pa če bi se bilo živinče po kakošni v sapnik pridši reči zadavilo, ali če je utonilo, ni sicer zastran tega posebno škodljivo in pokvarjeno; vendar se mora vselej za gotovo zvediti: ali je živina res poginila zavoljo tega, tedaj se mora zavoljo mnoge gerde goljufije skerbno in natančno pregledati in preiskati, ali je za vžitek dobro ali ne.

Včasih kakošna reč živini ne škodje, temveč pa ljudem, ki njeno meso jedó, dostikrat težave prizadene, in to se takrat primeri, če je živina kakošen strup povzila v zdravilih ali pa na paši ali kako drugač, postavimo: živega srebra, mišice in nje pripravkov, fosfora, s katerim se dostikrat perutnina zavdaja, ki tudi nji najprej škodje, kar se pa kmali poznati dá iz posebnega duha, ki ga meso po fosforu dobí.

Bljuvna sol se rabi večkrat za zdravilo, toda meso od tako zavdane živali jésti je že dostikrat marsikteremu človeku hudo djalo.

Da bi bile kačice in mlečniki mesu škodljivi, ne dajo nekteri veljati.

Mak in druge omotice, pravijo, da niso tako nevarne: le Gaultet in Cruzel terdita, da živini gojzdni mak in pa zobnik jako škodujeta.

Napake slovenskega pisanja.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

Sostave z veznico razpadajo v štiri verste, in sicer pod:

A.

a) Ime z imenom; zadnje ime ohrani samo steblo, sklon pak in pomen ima prilogov, na pr. „kozoglav, a, o, zlatoust, zlatorok, zlatolas, zlatorun (srb.) svilorun (srb.), zlatokril (srb.) zlatorep (Lašč.), kosorep = gestutzt (Lašč.), srebropen = silberschäumig (staročeski), zlatopesk = goldsand führend (staročeski), vekožyzzen, = ewig lebend (staročeski), volkodlak, ¹⁾ kozonog, psoglav.“ ²⁾

Vidi se, da jemljemo v take sostave najraje živalska imena, imena telesnih udov, poleg tega pa tudi: „zlato in srebro.“

Ako se pridene za moški spol končnica „ec“, za ženskega „ka“, dobimo iz priloga ime, kakor: „psoglavec, psoglavka“. Sploh je pomniti, da Slovan, ako je naredil sostavo jeziku po godi, potem iz nje, kakor bi imel koreniko ali steblo pred sabo, dela: imena, priloge, glagole itd. Enkrat za vselej bodi rečeno, da se iz dobrih sostav praviloma sme izpeljati, kar hoče; tega še Nemec ne more. Vidili bomo, da v nekterih besedah še celo nimamo prvotne sostave, ampak samo to, kar je narejeno iz nje.

b) Prilog z imenom. Zopet ohrani ime samo steblo, sklon pa in pomen je prilogov, na pr.: „bosonog = einen einzigen stiefel anhabend (srb.), bosopet (Lašč.), suhopet, širokopleč (Lašč.), mlečnogob ³⁾ = gelbschnäbelig (Lašč.), stermoglav = praeceps (Lašč. in srb.), bolnoglav = an kopfschmerzen leidend (Lašč.), praznoglav, gologlav, golorok, golobrad (srb.), goloverh = kahlköpfig (Lašč.), golotrč = einen blossen bauch habend (srb.), prostolas = mit fliegendem haar (Lašč.), golomraz ⁴⁾“ (golomraza zima, t. j. merzla zima brezi snega, Lašč.)

Zopet nahajamo tukaj narveč imen telesnih udov, pa tudi prilog „gol.“

Nektere tacih sostav dobivajo prilepek: „n“ ali „ast“, vzlasti kader niso iz imen telesnih udov, časi pa tudi, če so, na pr.: „grenkokožen, debelokožen, mladokožen (Lašč.) širokoperen (Lašč.), mehkonozen, golobradast (srb.), mladoličen, okrogličen, kratkočasen, gostobeseden = plauderhaft (Lašč.), sladkousten, hudomušen = schalkhaft (Lašč.), zlovoljen = übel gelaunt (srb.), zlosrečen (srb.)“

¹⁾ Ta beseda je bila nekaj gotovo le prilog. Pis.

²⁾ Nikomur se ne morejo priljubiti sostave, kakoršne so na pr. te: „srebronožičen (silberfüssig), limbaroramen (lilienarmig, prav za prav: λευκωλενος). Pustimo: „limbar“. pišimo raje, kakor govorimo: „lilija“, enako družim Slovanom. Uže je bil opomnil g. Hieinger v „Novicah“, kar je tudi res, da „limbar“ ni družega, kakor: „lilienberg.“ Pravimo namreč: „limbarska (Dolenec tudi: liberska) gora, namesti: „lilienberška“, in berž so menili pisatelji, češ hvalo Bogu! limbar je slovenska beseda za: „lilijo.“ Gredeč naj tudi opomnim, da nimamo besede za: „arm“ (brachium). „Rama“ je le: achsel. tedaj ne: „para odideta ramo v rami!“ Stari Slovenci so djali: „mišica“ (der arm), in Serbje pravijo še zdaj. Bere se v staročeskem tudi: „paža“ (der arm), to je naša: pazha (pazuha). Ali mi govorimo samo: „deti kaj pod pazho; voditi koga (za) pod pazho.“ V serbskem je: „drže njega za oba pazuha.“ Iz tih izgledov se kaže, kakor da bi „pazha“ ne bila samo „achselhöhle (uchse)“, ampak časi skoraj tudi „oberarm (lacertus).“ Pis.

³⁾ Iz tega je tudi ime: „mlečnogobec.“ Govori se: mlečnogobec, ti tega še ne smeš vediti! Pis.

⁴⁾ Iz tega je ime: „golomrazica“, na pr. dans je huda golomrazica, to je: velik mraz brezi snega. Pis.

Po preobjedi (pasji smerti), čmeriki, podlesku, naperstku, smerdljivcu, vranjem očesu, tisovcu, breskvenem perji, pruski kislini i. t. d. živina ali samo zbolí ali pa tudi pogine, in nje meso je ostrupeno, torej je za vžitek škodljivo!

Koliko mnogoverstne živinske bolezni meso pokvarijo, da je ljudem manj ali več škodljivo, nismo v stanu vselej za gotovo vediti, toliko je pa vendar le gotova resnica, da je več bolezni, ki jih človek po zavžitem škodljivem mesu naleze. V to versto štejemo naslednje živinske bolezni:

Govejo kugo, čerm (vrančni prisad) v vseh podobah, steklino, pljučno kugo, kozé, ikre, bolezen v gobcu in še druge.

Da meso od goveje živine, ki je za kugo bolna bila, ljudem škoduje, so skušnje že v letu 1814 na Laškem dovelj razodele.

Za dokaz, da vrančni prisad mesu škodje, imenuje pisatelj „Lionski časopis“, kateri pripoveduje, da je zbolelo 36 oseb, ki so meso neke krave jedle, ki je bila za vrančnim prisadom bolna, od katerih jih je 12 umerlo, ostale so bile pa komaj smerti rešene.

Meso stekle ali saj stekline sumljive živine se mora vselej za prodaj prepovedati; od take pa, ki je za pljučno kugo bolna, ni od začetka bolezni jesti škodljivo; vendar bi bilo o tem še več marljivih skušinj želeti.

Od živine, ki je za kozami bolna, je meso, če je še tako nasoljeno, vedno škodljivo; take živine pa, ki je za ikrami bolna, terdi pisatelj, da kuhano meso v začetku bolezni ni škodljivo.

Meso glenovih ovác in goved je blede barve, se ne dá hraniti, je vodeno in se dá lahko raztergati, mast je mehka in rumenkasta; kuhana juha pa gosta in brez okusa. Zavolj preobile vodene kerví je meso samo na sebi netečno in ognjusno, če je tudi nasoljeno se ne dá hraniti, in je dostikrat uzrok raznih bolezin, posebno rada pa driska po njem človeka napada.

Druge bolezni, čeravno ne delajo mesa za človeško življenje tako nevarnega, vendar ga ognjusijo in netečnega storé, kakor na pr. griža, pohotnost ali francozi, garje in drugi razni kožni lúšaji, potem vse dolgočasne bolezni, in zlo grobi turi naj so zvananji ali notranji. Meso enako bolne živine se mora skerbno in natanko pregledati, ker se ne dá na hip prepovedati, da bi se ne prodajalo.

Bolezni, ktere same po sebi konjsko meso škodljivo delajo in zastran kterih morajo mesarji pri klanji te živine posebno skerb imeti, so: smerkelj, červivost, smolika, francozi, vročinska bolezen, vrančni prisad, steklina, razne otekline, z eno besedo, sploh vse vnetja, ki delajo posebne spremene v drobu. Pomisliti pa je sploh, pravi pisatelj, ali se meso le enkrat ali večkrat zaporedoma jé.

Nihče, naj je še tako izurjen in skušen mesogled, ni iz pregleda samega mesa v stanu njegovih škodljivih lastnost natanko spoznati, že zato, ker je še živo živinče težko presoditi, če je popolnoma zdravo ali ne, in bolezen naznaniti, za katero je bolno; potem takem je meso le takrat za zdravo poterčiti, kadar je bilo živinče živo in pa zaklano od kakega poterjenega mesogleda natanko pregledano. Vsem tem in enakim nevarnostim v okom priti, svetuje pisatelj, naj bi se povsod občne klavnice napravile, od kterih koristi on tako le govori:

Živina naj se živa in zaklana natanko pregleda, posebno pa preišči, ker z njih mesom se največkrat goljufije uganjajo. Če se ob enem živa in zaklana živina v klavnici pregleduje, je gotovo, da za ogled ni preveč časa, pa tudi ne preveč oseb potreba.